Висновки Верховного Суду України, викладені у постановах, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 111[16] ГПК України, за І півріччя 2015 р. *

Спори, що виникають із договорів позики, кредиту, банківського вкладу та банківського рахунку

1. Визначення поняття кредитора встановлено ст. 1 Закону України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 2343-XII), дія якого згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (далі — Закон № 4452-VI) не поширюється на банки, а тому не підлягає застосуванню до спірних правовідносин.

Статтею 2 Закону України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» визначено, що кредитор банку — юридична або фізична особа, яка має документально підтверджені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань (*постанова Верховного Суду України від 25 березня 2015 р. у справі № 3-24гс15*).

2. Відповідно до частин 1, 3 ст. 1066 ЦК України за договором банківського рахунка банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

Водночас банк згідно з ч. 2 ст. 1066 ЦК України має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами.

Отже, зобов'язальні правовідносини, що склалися між сторонами на підставі договору банківського рахунка, мають майново-грошовий характер. Таким чином, у цьому разі позивач є кредитором за майновою вимогою щодо розпорядження належними йому коштами.

За змістом ч. 5 ст. 36 Закону № 4452-VI під час тимчасової адміністрації не здійснюється задоволення вимог вкладників та інших кредиторів банку, зокрема щодо майнових зобов'язань, які здійснюються виключно у межах процедури ліквідації банку.

Таким чином, статус кредитора–позивача у справі спростовує помилковий і необґрунтований висновок суду касаційної інстанції про те, що на позивача не поширюються обмеження щодо задоволення його вимог до банку (відповідача) під час запровадження у ньому тимчасової адміністрації, встановлені приписами п. 1 ч. 5 ст. 36 зазначеного Закону *(постанови Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справах № 3-25гс15, 3-34гс15, від 22 квітня 2015 р. у справі № 3-63гс15, від 29 квітня 2015 р. у справі № 3-61гс15, від 13 травня 2015 р. у справі № 3-153гс15, від 27 травня 2015 р. у справі № 3-217гс15, від 10 червня 2015 р. у справі № 3-223гс15).*

3. Відповідно до ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України — гривня. Іно-

* Закінчення. Початок матеріалу опубліковано у журналі за 2016 р. № 2. — С. 7—17.

земна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Згідно з ч. 1 ст. 533 ЦК України грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 22 листопада 1996 р. № 543/96-ВР «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» платники грошових коштів сплачують на користь одержувачів цих коштів за прострочку платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін.

Розмір пені, передбачений ст. 1 цього Закону, обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня (ст. 3 зазначеного Закону).

Таким чином, максимальний розмір пені пов'язаний із розміром облікової ставки Національного банку України; оскільки чинне законодавство не передбачає встановлення Національним банком України облікової ставки для іноземної валюти, пеня має обчислюватися та стягуватися за судовими рішеннями лише у національній валюті України — гривні *(постанова Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-29гс15).*

Спори, що виникають із корпоративних правовідносин

1. Відповідно до ст. 1 Закону № 2343-XII (у редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI) керуючий санацією — фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника.

За змістом ч. 4 ст. 17 Закону № 2343-XII з дня винесення ухвали про санацію боржника керівник боржника відсторонюється від посади у порядку, визначеному законодавством про працю, управління боржником переходить до керуючого санацією, крім випадку, передбаченого ст. 53 цього Закону; припиняються повноваження органів управління боржника — юридичної особи, повноваження органів управління передаються керуючому санацією.

Отже, з моменту запровадження щодо боржника процедури санації повноваження органів управління такого боржника припиняються та передаються керуючому санацією, призначеному на підставі судового рішення у справі про банкрутство. При цьому повноваження керуючого санацією не визначаються статутом боржника, а встановлені Законом № 2343-XII та можуть бути обмежені тільки комітетом кредиторів і господарським судом, який розглядає справу про банкрутство, у порядку, передбаченому Законом № 2343-XII.

Висновок Вищого господарського суду України про те, що керуючий санацією товариства не був уповноваженим представником позивача на загальних зборах, не можна визнати цілком обґрунтованим, оскільки норми Закону № 2343-XII, ст. 17 якого, зокрема, визначено права та обов'язки керуючого санацією, не містять заборони для керуючого санацією за відсутності затвердженого судом плану санації представляти інтереси акціонера на загальних зборах іншої юридичної особи (*постанова Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-17гс15*).

2. Договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства, укладений у простій письмовій формі, не породжує правових наслідків щодо набуття права власності та підстав для внесення змін до статуту.

Частиною 3 ст. 29 Закону України від 15 травня 2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) передбачено, що у разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані зі зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, крім інших необхідних документів, додатково подається в обов'язковому порядку нотаріально посвідчений документ про передання прав засновника (учасника) іншій особі *(постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-27гс15).*

3. Частинами 1 та 2 ст. 148 ЦК України, ч. 1 ст. 54 Закону № 1576-XII передбачено право учасника товариства з обмеженою відповідальністю на отримання при виході з товариства вартості частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному фонді, а також зобов'язання товариства виплатити учаснику, який виходить із товариства, вартість частини майна товариства, пропорційну його частці у статутному капіталі, в строк до 12 місяців із дня виходу.

Чинне законодавство не передбачає можливості відмовитися від права на судовий захист порушеного права.

Тому не є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог такого учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який вийшов із товариства, про стягнення вартості частини майна, пропорційної частці позивача у статутному

капіталі у разі порушення права цього позивача той факт, що при виході з товариства цей учасник подавав заяву про відсутність претензій до товариства.

Інфляційні втрати і 3 % річних підлягають стягненню з боржника на підставі ст. 625 ЦК України тільки у разі, коли має місце реальне прострочення боржником виконання свого грошового зобов'язання *(постанова Верховного Суду України від 13 травня 2015 р. у справі № 3-68гс15).*

4. Відповідно до вимог чинного законодавства учасник товариства може звернутися за захистом його порушеного права на отримання прибутку від діяльності товариства, у разі якщо при розгляді справи судами попередніх інстанцій буде встановлено факт порушення його корпоративних прав та інтересів *(постанова Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 3-214гс15).*

5. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом, одержувати інформацію про діяльність товариства.

Водночас учасники господарського товариства відповідно до ст. 88 ГК України мають право одержувати інформацію про діяльність товариства, а саме: річні баланси, звіти про фінансово-господарську діяльність товариства, протоколи ревізійної комісії, протоколи зборів органів управління товариства та інформацію, що міститься в установчих документах товариства, а не будь-яку інформацію щодо господарської діяльності товариства, якщо інше не передбачено установчими документами товариства.

Проте статутом товариства не визначено порядку надання інформації у виді ксерокопій, як не передбачено і процедури ознайомлення його учасника з документами фінансової звітності та інформацією про діяльність товариства.

За таких обставин суд касаційної інстанції дійшов правильного висновку, що відповідно до вимог чинного законодавства не передбачено обов'язку товариства надавати запитувану учасником інформацію у письмовому виді (у виді ксерокопій), а лише встановлено обов'язок надавати учасникові товариства для ознайомлення визначену законом інформацію, з якої вже сам учасник має право робити виписки, фотографії, копії *(постанова Верховного Суду України від 27 травня 2015 р. у справі № 3-208гс14).*

6. Згідно зі ст. 167 ГК України корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

За змістом п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК України господарським судам підвідомчі, зокрема, справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів.

Тобто незалежно від суб'єктного складу, якщо акціонер (учасник) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав, то такий спір підвідомчий господарським судам.

Аналіз зазначених норм матеріального права дає підстави для висновку, що учасник (акціонер) товариства може оспорити договір, вчинений господарським товариством, якщо обґрунтує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав *(постанова Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 3-207гс14).*

Спори, пов'язані з обігом цінних паперів

Відповідно до ст. 69 Закону України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI «Про акціонерні товариства» ринковою ціною не може вважатися ціна акцій, яка ґрунтується на біржових угодах, що вчинені з порушенням закону та містять ознаки маніпулювання на фондовому ринку.

У разі якщо ціну обов'язкового викупу акцій сформовано у незаконний спосіб, то рішення про здійснення викупу акцій відповідачем за такою ціною порушує права та законні інтереси позивача, охоронювані ст. 68 зазначеного Закону *(постанова Верховного Суду України від 25 березня 2015 р. у справі № 3-22гс15).*

Спори щодо застосування законодавства про приватизацію

Зважаючи на те, що спірний гуртожиток увесь час залишався у державній власності; був переданий товариству в процесі приватизації як майно соціально-побутового призначення безоплатно у користування, до переліку об'єктів, що підлягали приватизації, не включений та до статутного фонду позивача не увійшов; як об'єкт державного житлового фонду гуртожиток було передано органом управління гуртожитку у власність територіальної громади з подальшою передачею окремих приміщень у власність мешканців гуртожитку відповідно до порядку, передбаченого Законом України від 3 березня 1998 р. № 147/98-ВР «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» та прийнятими відповідно до нього підзаконними актами, з урахуванням особливостей Закону України від 4 вересня 2008 р. № 500-VI «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»; на момент прийняття рішення у справі цим Законом встановлено мораторій на відчуження у будь-який спосіб зазначеного гуртожитку, в тому числі шляхом набуття права власності на майно за набувальною давністю за рішенням суду, Вищий господарський суд України обґрунтовано залишив у силі постанову апеляційного суду *(постанова Верховного Суду України від 20 травня 2015 р. у справі № 3-87гс15).*

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. За змістом ч. 2 ст. 120 ЗК України якщо жилий будинок, будівля або споруда розміщені на земельній ділянці, що перебуває у користуванні, то в разі набуття права власності на ці об'єкти до набувача переходить право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, на тих самих умовах і в тому ж обсязі, що були у попереднього землекористувача *(постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-*38гс15).

2. Виходячи із принципу використання земельних ділянок за цільовим призначенням (ст. 96 ЗК України) на землях історико-культурного призначення забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню.

Навколо історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій, музеїв просто неба, меморіальних музеїв-садиб, пам'яток культурної спадщини, їх комплексів (ансамблів) встановлюються зони охорони пам'яток із забороною діяльності, що шкідливо впливає або може вплинути на додержання режиму використання таких земель (ч. 2 ст. 54 ЗК України) *(постанова Верховного Суду України від 22 квітня 2015 р. у справі № 3-44гс15).*

3. Частиною 1 п. 289.1 ст. 289 ПК України і ч. 1 ст. 13 Закону України від 11 грудня 2003 р. № 1378-IV «Про оцінку земель» (далі — Закон № 1378-IV) передбачено, що для визначення розміру орендної плати для земель державної та комунальної власності обов'язково проводиться та використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок, яка являє собою капіталізований рентний дохід (дохід, який можна отримати із землі як фактора виробництва залежно від якості та місця розташування земельної ділянки), визначений за встановленими та затвердженими нормативами (ст. 1 зазначеного Закону у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

Крім того, за змістом ст. 93 ЗК України відповідач набуває право використовувати земельну ділянку та обов'язок сплачувати орендну плату не з моменту прийняття рішення компетентним органом про передачу цієї ділянки в оренду, а з моменту укладення договору оренди землі.

Отже, нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати для земель державної та комунальної власності, а договір у цій частині суперечить приписам чинного законодавства, оскільки позов подано про захист прав, порушених не наказом позивача, а укладеним договором *(постанови Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-26гс15, від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-41гс15 та від 20 травня 2015 р. у справі № 3-70гс15).*

4. Частиною 1 п. 289.1 ст. 289 ПК України і ч. 1 ст. 13 Закону № 1378-IV передбачено, що для визначення розміру орендної плати для земель державної та комунальної власності обов'язково проводиться та використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок, яка являє собою капіталізований рентний дохід (дохід, який можна отримати із землі як фактора виробництва залежно від якості та місця розташування земельної ділянки), визначений за встановленими та затвердженими нормативами (ст. 1 Закону № 1378-IV у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

Отже, законодавець чітко визначив, що нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати для земель

державної та комунальної власності *(постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-41гс15).*

5. Підставою для розірвання договору оренди земельної ділянки є саме використання орендарем землі не за цільовим призначенням, тобто з іншою метою, ніж та, яка встановлена договором, а не той факт, що, на думку позивача, земельна ділянка не використовується орендарем у певний період часу.

Відмовляючи у задоволенні позову про розірвання договору оренди земельної ділянки, Вищий господарський суд України дійшов обґрунтованого висновку, що підставою для розірвання договору оренди землі в судовому порядку може бути належним чином доведений факт використання орендованої земельної ділянки не за цільовим призначенням, який передбачає дію — використання земельної ділянки для інших, ніж передбачено договором, цілей *(постанова Верховного Суду України від 20 травня 2015 р. у справі № 3-166гс15).*

6. Відмовляючи у задоволенні позову про розірвання договору оренди земельної ділянки, суд обґрунтовано виходив із того, що підставою розірвання договору є саме використання орендарем землі не за цільовим призначенням, тобто з іншою метою, ніж та, що встановлена договором, а не той факт, що будівельні роботи не було розпочато. Крім того, суди взяли до уваги, що відповідач розпочав роботи, спрямовані на забудову земельної ділянки. Щодо заборгованості з орендної плати суд обґрунтовано зазначив, що відповідачем погашено заборгованість зі сплати орендних платежів, і цю обставину не заперечували під час розгляду справи ані прокурор, ані позивач *(постанова Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 3-211гс14).*

7. Аналіз положень законів № 273/96-ВР і № 232/94-ВР, ЗК України дає підстави для висновку, що спірна земельна ділянка належить до земель державної власності, а саме до земель залізничного транспорту, які не можуть передаватися у приватну власність, тому міська рада не мала законних повноважень щодо розпорядження землями такої категорії.

Таким чином, висновок Вищого господарського суду України про відсутність у міськради повноважень щодо розпорядження спірною земельною ділянкою, а отже, і права її відчуження за договором купівлі-продажу землі, є обґрунтованим *(постанова Верховного Суду України від 24 червня 2015 р. у справі № 3-315гс15).*

8. За змістом статей 24 та 25 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» орендодавець має право вимагати від орендаря використання земельної ділянки за цільовим призначенням згідно з договором оренди.

Статтею 143 ЗК України передбачено, що підставою примусового припинення права користування земельною ділянкою є, зокрема, використання земельної ділянки не за цільовим призначенням.

Отже, підставою розірвання договору є саме використання орендарем земельної ділянки не за цільовим призначенням, тобто з іншою метою, ніж та, що встановлена договором, а не той факт, що будівельні роботи не було розпочато.

Оскільки виготовлення проектно-кошторисної та дозвільної документації на будівництво багатоквартирного житлового будинку на земельній ділянці не залежало від волі відповідача, у його діях відсутня вина у порушенні зобов'язання щодо строку забудови земельної ділянки.

За таких обставин висновок суду касаційної інстанції про використання земельної ділянки не за цільовим призначенням та наявність правових підстав для розірвання договору і повернення земельної ділянки власникові є необґрунтованим та помилковим *(постанова Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-36гс15).*

9. Вирішуючи спір щодо стягнення збитків у виді неодержаних доходів (орендної плати за землю), заподіяних позивачеві внаслідок користування земельною ділянкою без укладання договору оренди, необхідно брати до уваги положення статей 156, 157 ЗК України і загальні положення ст. 22 та гл. 82 ЦК України.

Як вбачається зі змісту статей 22, 1166 ЦК України, відповідальність за завдану шкоду може наставати лише за наявності підстав, до яких законодавець відносить наявність шкоди, протиправну поведінку заподіювача шкоди, причинний зв'язок між шкодою і протиправною поведінкою заподіювача та вину. За відсутності хоча б одного з цих елементів цивільно-правова відповідальність не настає.

Для застосування такого заходу відповідальності, як відшкодування шкоди, слід встановити як наявність у діях винної особи усіх чотирьох елементів складу цивільного правопорушення (протиправної поведінки), так і ступінь вини у розумінні ст. 1193 ЦК України *(постанова Верховного Суду України від 21 січня 2015 р. у справі № 3-210гс14).*

Спори, що виникають із зобов'язань у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави

1. Аналіз зазначеної норми свідчить, що зобов'язання з безпідставного набуття, збереження майна породжують такі юридичні факти: набуття особою майна або його збереження за рахунок іншої особи; відсутність для цього правових підстав або якщо такі відпали.

Відповідно до змісту ст. 1212 ЦК України зазначена норма закону застосовується лише в тих випадках, коли безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої не може бути усунуто за допомогою інших, спеціальних способів захисту. Зокрема, у разі виникнення спору стосовно набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень ст. 1212 ЦК України.

Так, між Міністерством і підприємством було укладено договори про відчуження та реалізацію майна на зовнішньому ринку, кошти, які позивач просив стягнути, було отримано відповідачем як розрахунок за реалізоване майно, отже, їх набуто за наявності правової підстави, а тому ці кошти не могли бути витребувані у порядку ст. 1212 ЦК України як безпідставне збагачення *(постанова Верховного Суду України від 25 лютого 2015 р. у справі № 3-11гс15).*

2. Суд касаційної інстанції, залишаючи без змін постанову суду про відмову в задоволенні позову, правомірно зазначив, що відповідач як одна зі сторін зобов'язання набув кошти за рахунок іншої сторони не в порядку виконання договірного зобов'язання, а поза підставами, передбаченими договором, внаслідок їх перерахування на рахунок відповідача понад вартість товару, який підлягав поставці та був поставлений, що виключає застосування до відносин сторін норм зобов'язального права, які застосовуються до окремих видів угод та якими позивач обґрунтовував позовні вимоги *(постанова Верховного Суду України від 25 березня 2015 р. у справі № 3-5гс15).*

3. Відповідно до ч. 1 ст. 8 ЦК України якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Отже, аналогію закону можна застосовувати лише у разі подібності спірних неврегульованих правовідносин.

Правовий аналіз змісту правовідносин, що випливають із договору позики, та правовідносин, які склалися між сторонами внаслідок припинення договору поставки і безпідставного збереження грошових коштів, не дає підстав для висновку, що такі правовідносини подібні за змістом, а тому відсутні підстави для застосування аналогії закону, передбаченої ст. 8 ЦК України.

Таким чином, правомірним є висновок суду щодо відмови у позові про стягнення процентів за користування чужими грошовими коштами, нарахованих на підставі статей 536, 1214, 1048 ЦК України *(постанова Верховного Суду України від 15 квітня 2015 р. у справі № 3-39гс15).*

Спори щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції

Згідно зі ст. 60 Закону України від 11 січня 2001 р. № 2210-III «Про захист економічної конкуренції» і зважаючи на положення ст. 12 ГПК України, ч. 2 ст. 4 КАС України, справи зі спорів про оскарження рішень Антимонопольного комітету України підвідомчі господарським судам і підлягають розгляду за правилами ГПК України, за винятком, відповідно до положень ст. 19 КАС України, вирішення справ щодо оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель *(постанова Верховного Суду України від 17 червня 2015 р. у справі № 3-256гс15).*

Справи про банкрутство

1. Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам (правонаступникам) або в результаті ліквідації. Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлено положеннями Закону № 2343-XII і гл. 23 ГК України.

Положення зазначеного Закону та норми ГК України не містять будь-яких заборон щодо визнання банкрутом юридичних осіб у формі уста-

нов та організацій *(постанова Верховного Суду України від 18 лютого 2015 р. у справі № 3-4гс15).*

2. У разі невиконання або неналежного виконання ліквідатором своїх обов'язків згідно з п. 13 ст. 30 Закону № 2343-XII (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) господарський суд за клопотанням комітету кредиторів може припинити повноваження ліквідатора і, за пропозицією комітету кредиторів, призначає нового ліквідатора.

Згідно з ч. 8 ст. 16 та ч. 2 ст. 17 Закону № 2343-XII комітет кредиторів приймає рішення, зокрема, про погодження кандидатури арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), вибір інвестора (інвесторів).

Таким чином, законодавець визначив, що тільки після прийняття рішення про погодження кандидатури ліквідатора і лише за пропозицією комітету кредиторів така особа може бути призначена господарським судом ліквідатором банкрута. У разі конкуренції запропонованих комітетом кредиторів кандидатур на призначення ліквідатора банкрута законодавством не встановлено вимоги щодо погодження господарським судом із комітетом кредиторів конкретної кандидатури ліквідатора.

За таких обставин суд касаційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що у разі невизначеності комітету кредиторів стосовно кандидатури ліквідатора банкрута і за умови конкуренції кандидатур остаточне рішення щодо призначення тієї чи іншої особи є прерогативою господарського суду (*постанова Верховного Суду України від 11 березня 2015 р. у справі № 3-14гс15*).

3. Відповідно до підпункту «а» п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону № 2343-XII (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються у першу чергу на задоволення вимог, забезпечених заставою.

Отже, законодавець чітко визначив процедуру внесення вимог кредиторів, забезпечених заставою майна боржника, до реєстру вимог кредиторів і задоволення таких вимог та акцентував, що майно боржника, яке є предметом застави, включається до ліквідаційної маси, але використовується виключно для першочергового задоволення вимог заставодержателя *(постанова Верховного Суду України від 25 березня 2015 р. у справі № 3-20гс15).*

4. Аналіз норм ст. 1 Закону № 2343-XII, ст. 17 Закону України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV) дає підстави для висновку, що вимоги С. до товариства є безспірними, оскільки підтверджені судовими рішеннями і мають бути зараховані до грошових зобов'язань боржника через те, що на момент їх виникнення С. не був учасником товариства, а отже, дія зазначеної норми на нього не поширюється *(постанова Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-35гс15).*

5. Закон № 2343-XII визначає початок відліку тримісячного строку, передбаченого ч. 3 ст. 10 цього Закону, з часу відкриття виконавчого провадження щодо виконання вимог кредитора.

У разі перетворення одного суб'єкта господарювання на інший до новоутвореного суб'єкта господарювання відповідно до норм ст. 59 ГК України і ч. 1 ст. 67 Закону № 606-XIV переходять всі майнові права та обов'язки попереднього суб'єкта господарювання, тому стягнення за виконавчими документами звертається на кошти та інше майно тієї юридичної особи, на яку відповідно до закону покладено відповідальність за зобов'язаннями боржника — юридичної особи *(постанова Верховного Суду України від 15 квітня 2015 р. у справі № 3-45гс15).*

6. Згідно зі ст. 95 ПК, ч. 3 ст. 10 і ч. 7 ст. 11 Закону № 2343-XII доказами на підтвердження безспірності грошових вимог ініціюючого кредитора — органу доходів і зборів, є рішення суду про стягнення грошових коштів у рахунок погашення податкового боргу, що набрало законної сили, інкасові доручення для примусового стягнення коштів у дохід бюджету у рахунок погашення податкового боргу та докази вжиття відповідних заходів до отримання відповідної заборгованості за процедурою, визначеною ПК України *(постанова Верховного Суду України від 29 квітня 2015 р. у справі № 3-67гс15).*

7. Відповідно до ч. 8 ст. 16 Закону № 2343-XII (у редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI) до компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення, зокрема, про звернення до господарського суду з клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, припинення повноважень арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення нового арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), надання згоди на укладення арбітражним керуючим значних угод боржника чи угод боржника, щодо яких є заінтересованість.

Разом із цим положеннями ч. 2 ст. 17 Закону № 2343-XII передбачено, що саме комітет кредиторів приймає рішення про погодження кандидатури керуючого санацією.

Отже, звернення до господарського суду з клопотанням про припинення повноважень та призначення нового арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) належить саме до компетенції комітету кредиторів.

Беручи до уваги указані норми законодавства, а також установлені судами фактичні обставини справи, Вищий господарський суд України дійшов обґрунтованого висновку про те, що комітет кредиторів при прийнятті рішення про припинення повноважень керуючого санацією боржника та призначення нового керуючого санацією діяв у межах повноважень, передбачених законом; зазначеним рішенням не порушено права інших кредиторів боржника *(постанова Верховного Суду України від 17 червня 2015 р. у справі № 3-240гс15).*

8. Оскільки товариство також визнано кредитором у провадженні про банкрутство, суди правомірно зазначили, що внаслідок включення до реєстру штучно створених вимог на підставі договору, який не відповідає вимогам закону, прямо порушено цивільне право позивача на задоволення його вимог, а також майнові інтереси позивача. За таких обставин позивач вправі звернутися із позовом про визнання договору недійсним відповідно до положень ч. 3 ст. 215 ЦК України *(постанова Верховного Суду України від 24 червня 2015 р. у справі № 3-358гс15).*

9. Підстави для визнання угод боржника недійсними наведено у ч. 11 ст. 17 Закону № 2343-XII, але вимоги про застосування судом цієї норми ліквідатор не заявив.

За таких обставин суд касаційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що посилання ліквідатора на положення ч. 10 ст. 17 Закону № 2343-XII не можуть бути підставою для визнання недійсною спірної угоди при провадженні справи про банкрутство, оскільки предметом регулювання цієї норми є підстави для відмови від виконання договорів боржника *(постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-33гс15).*

10. Частиною 2 ст. 41 ГПК України та ч. 1 ст. 5 Закону № 2343-XII у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, визначено, що провадження у справах про банкрутство здійснюється в порядку, передбаченому ГПК України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом № 2343-XII, норми якого є спеціальними.

Відповідно до ст. 35 Закону № 2343-XII рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її.

Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів — членів комітету кредиторів, та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди.

Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів.

Частиною 1 ст. 38 Закону № 2343-XII встановлено, що арбітражний керуючий протягом п'яти днів з дня укладення мирової угоди повинен подати до господарського суду заяву про затвердження мирової угоди, до якої додаються: текст мирової угоди; протокол засідання комітету кредиторів, на якому було прийнято рішення про укладення мирової угоди; список кредиторів із зазначенням поштової адреси, номера (коду), що ідентифікує платника податків, та суми заборгованості; зобов'язання боржника щодо відшкодування усіх витрат, відшкодування яких передбачено у першу чергу згідно зі ст. 31 цього Закону, крім вимог кредиторів, забезпечених заставою; письмові заперечення кредиторів, які не брали участі в голосуванні про укладення мирової угоди чи проголосували проти укладення мирової угоди, за їх наявності.

Відповідно до ст. 37 Закону № 2343-XII мирова угода укладається у письмовій формі та підлягає затвердженню господарським судом, про що зазначається в ухвалі господарського суду про припинення провадження у справі про банкрутство.

Отже, зазначеними нормами Закону № 2343-XII встановлено обов'язковість долучення до заяви про затвердження мирової угоди тексту цієї мирової угоди та не визначено обов'язку суду викладати у резолютивній частині ухвали про затвердження мирової угоди повний текст затвердженої мирової угоди *(постанова Верховного Суду України від 15 січня 2015 р. у справі № 3-202гс14).*

Спори, пов'язані з виконанням судових рішень

1. Аналіз положень Закону № 606-XIV, Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. № 845, дає підстави для висновку, що державні виконавці позбавлені можливості проводити будь-яке списання коштів за виконавчими документами, згідно з якими боржниками є державні органи, тому стягувачам слід подавати такі документи безпосередньо до органів Казначейства.

Державний виконавець відмовляє у відкритті виконавчого провадження у разі наявності інших передбачених законом обставин, що виключають здійснення виконавчого провадження (п. 8 ч. 1 ст. 26 Закону № 606-XIV у редакції, чинній на момент винесення постанови ДВС).

Отже, державний виконавець відділу ДВС повинен був відмовити підприємству у відкритті виконавчого провадження на підставі зазначеного, оскільки виконавчий документ у цій справі мав виконуватися виключно органом Казначейства, в якому обслуговується боржник *(постанова Верховного Суду України від 24 червня 2015 р. у справі № 3-317гс15).*

2. Положеннями ч. 3 ст. 27 Закону № 606-XIV передбачено, що у разі отримання документального підтвердження про повне виконання рішення боржником до початку його примусового виконання державний виконавець закінчує виконавче провадження в порядку, встановленому цим Законом. Виконавчий збір і витрати, пов'язані з організацією та проведенням виконавчих дій, у такому разі з боржника не стягуються *(постанова Верховного Суду України від 28 січня 2015 р. у справі № 3-217гс14).*

Розгляд господарських спорів третейськими судами

1. Аналіз статей 2, 5, 12 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» дає підстави для висновку, що предметом третейської угоди може бути не лише спір, який існує на момент укладення такої угоди, а й будь-які спори, які виникатимуть між сторонами договору в майбутньому та передбачені третейською угодою *(постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 3-37гс15).*

2. Спірним договором передбачено зміну форми власності, тому така передача суперечить положенням ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. № 8-92 «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності», зокрема про заборону підприємствам, що є у загальнодержавній власності, передавати безоплатно закріплене за ними майно іншим підприємствам, організаціям і установам.

Крім того, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що позовні вимоги товариства відповідають вимогам, заявленим ним у позовній заяві до Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма, у справі беруть участь ті самі сторони, що й у справі № 32/612, тому Арбітражний суд Торгової палати м. Стокгольма вирішив спір між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих самих підстав, що й за первісним позовом у цій справі *(постанова Верховного Суду України від 27 травня 2015 р. у справі № 3-167гс15).*

Інші справи

1. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку не є виробником та/або виконавцем житлово-комунальних послуг, визначених відповідно до положень Закону України від 24 червня 2004 р. № 1875-IV «Про житлово-комунальні послуги», оскільки не надає і не виробляє таких послуг, а отже, і не формує цін чи тарифів на послуги, які підлягали би встановленню (затвердженню) органами місцевого самоврядування *(постанова Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 3-28гс15).*

2. Конституційний Суд України у Рішенні від 22 лютого 2012 р. № 4-рп/2012 щодо офіційного тлумачення положень ст. 233 КЗпП України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237[1] цього Кодексу роз'яснив, що згідно зі ст. 47 КЗпП України роботодавець зобов'язаний виплатити працівникові при звільненні всі суми, що належать йому від підприємства, установи, організації, у строки, зазначені у ст. 116 цього Кодексу, а саме в день звільнення або не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про проведення розрахунку. Непроведення з вини власника або уповноваженого ним органу розрахунку з працівником у зазначені строки є підставою для відповідальності, передбаченої

ст. 117 КЗпП України, тобто виплати працівникові його середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Аналіз наведених норм матеріального права з урахуванням висновків, викладених у зазначеному Рішенні Конституційного Суду України, дає підстави вважати, що невиплата звільненому працівникові всіх сум, які належать йому від власника або уповноваженого ним органу, є триваючим правопорушенням, а отже, працівник може визначити остаточний обсяг своїх вимог на момент припинення такого правопорушення, яким є день фактичного розрахунку *(постанова Верховного Суду України від 4 лютого 2015 р. у справі № 3-2гс15).*

Господарський процес

Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 5 Закону України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) від сплати судового збору звільняється уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у справах, пов'язаних із здійсненням тимчасової адміністрації та ліквідації банку.

Оскільки уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у справах звернулася до господарського суду не у зв'язку з виконанням своїх повноважень, а її вимоги не пов'язані з поданням позовів, щодо яких ця особа звільняється від сплати судового збору, то вона повинна сплачувати судовий збір у загальному порядку *(постанова Верховного Суду України від 27 травня 2015 р. у справі № 3-197гс15).*

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судових рішень за І півріччя 2015 р. *

210.000.000 МИТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

210.010.000 Загальні питання організації митної справи

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 262—266 МК України 2002 р. та статей 53—55, 57 МК України 2012 р. щодо застосування до спірних правовідносин того закону та його редакції, які були чинними на момент виникнення таких правовідносин.

Спірні відносини як у справі, що розглядається, так і в справах, рішення в яких додані на підтвердження неоднакового застосування норм матеріального права, виникли в період дії МК України 2012 р. При цьому суд касаційної інстанції у справі, яка розглядається, приймаючи рішення, керувався нормами МК України 2002 р., який втратив чинність з дня набрання чинності МК України 2012 р. (п. 2 розд. XXI «Прикінцеві та перехідні положення» цього Кодексу).

Згідно зі ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Таким чином, оскільки до спірних правовідносин має застосовуватися саме той закон та його редакція, які були чинними на момент їх виникнення, рішення суду касаційної інстанції у справі, що розглядається, не ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права, а тому ухвала Вищого адміністративного суду України від 23 жовтня 2014 р. підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий касаційний розгляд ***(постанова Верховного Суду України від 13 січня 2015 р. у справі № 21-606а14).***

* Продовження. Початок матеріалу опубліковано в журналах за 2016 р. № 1. — С. 15—28; № 2. — С. 17—27.